

*кандидат філологічних наук,
науковий співробітник Інституту
народознавства НАН України*

У статті проаналізовано відображення стереотипу поляків в українській народній пісенності 1918—1939 рр. Охарактеризовано вплив польсько-української війни, а також національної політики Другої Речі Посполитої стосовно української національної меншини на формування і еволюцію стереотипів поляків в українському фольклорі досліджуваного періоду.

Ключові слова: народні пісні, поляки, українці, війна, ЗУНР, УГА, ОУН.

Lunyo Yevhen

THE STEREOTYPE OF POLISH OCCUPANTS IN UKRAINIAN FOLK SONGS OF INTERWAR PERIOD

The article provides deep analysis of how Polish stereotypes are depicted in Ukrainian folk songs of 1918—1939. Influence of the Polish-Ukrainian war and of the Second Polish Republic's policy towards the Ukrainian minority on the evolution of the Polish stereotypes in the investigated period are described.

Key-words: folk songs, the Poles, the Ukrainians, war, ZUNR, UGA, OUN.

СТЕРЕОТИП ПОЛЬСЬКИХ ОКУПАНТІВ В УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ ПІСНЯХ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ

Коли у XX ст. українці розпочали боротьбу за незалежність і побудову власної держави, вони зустрілися з опором польського суспільства. Окрім збройної боротьби польський політичний провід розгорнув широку ідеологічно-пропагандивну діяльність проти українців. Характеристика цієї пропаганди відображена, зокрема, на сторінках монографічного дослідження «Негативний стереотип українця в польській післявоєнній літературі», автором якого є науковець з діаспори Мирослав Трухан¹.

У тривалому протистоянні з поляками українці майстерно використовували своє уснопоетичне слово, яким гнівно таврували й дошкульно висміювали поневолювачів. Традиція сатиричного зображення загарбницьких дій поляків існує в українському фольклорі з часів козаччини. Дослідники історичних пісень І. Березовський, М. Родіна, В. Хоменко стверджують: «Багатьом пісням періоду визвольної війни 1648—1654 рр. притаманні також і елементи гострої сатири, спрямованої проти ворогів українського народу. Народ в'їдливо висміював, зокрема, представників польсько-шляхетських військ, їх гонор, пиху, боягузтво»². Про те, що об'єктом народної сатири завжди були зовнішні вороги українців, в тому числі західні, себто поляки, говорить дослідник жартівливих і сатиричних пісень Микола Дмитренко³. Про майстерне висміювання переможеного польського війська в окремих ліро-епічних творах часів Хмельниччини вже писав і автор цих рядків в публікації про народний епос⁴.

Новочасна народнопоетична політична сатира українців на польських окупантів спирається на розвинені здобутки з попе-

¹ Див.: Трухан М. *Негативний стереотип українця в польській післявоєнній літературі*. — Львів: ВП «Троян», 1992. — 256 с.

² Березовський І., Родіна М., Хоменко В. *Історичні пісні українського народу // Історичні пісні / Упоряд. І. П. Березовський М. С. Родіна, В. П. Хоменко. Нотний матеріал упорядкував А. І. Гуменюк. За ред. М. Т. Рильського і К. Т. Гуслистого. Вид-во Академії наук Української РСР*. — К.: 1961. — С. 24—25.

³ Дмитренко М. *Жартівливі та сатиричні пісні // Жартівливі та сатиричні пісні / Упоряд., передм. та приміт. М. К. Дмитренка*. — К.: Дніпро, 1988. — С. 13.

⁴ Див.: *Народний епос. Українська література: програмні тексти, ілюстрації, пояснення, завдання, тести / Автор-упорядник Євген Луньо. Сер. «УСЕ для школи». 10 клас. Вип. 12*. — К.: Всеуито, 2002.

редніх віків. Коли ж говорити про антиукраїнську пропаганду поляків, то слід зазначити, що вона проявлялася тільки як літературна продукція. Як вказує М. Трухан, це передовсім була публіцистика, мемуаристика і художня література. Як бачимо, це творчість головним чином шляхти та інтелігенції, тобто панівних верств, які, власне, й мали найбільше користі від загарбання українських земель.

Тим часом у польському фольклорі, де відображені світоглядні і моральні цінності, ми фактично не зустрічаємо політичної сатири на українців. Не беремо до уваги ті нечисленні зразки малих жанрів, що були створені «під фольклор» великодержавницькою пропагандивною машиною й поширювалася з ідеологічною метою.

Відсутність у польській уснопоетичній словесності антиукраїнської сатири, на нашу думку, має об'єктивні причини. По-перше, польський фольклор, як відзначають дослідники⁵, є порівняно з творчістю інших слов'ян взагалі слабше розвинений. Це, до речі, визнавали і самі поляки⁶. Проте найважливішою причиною є те, що польський народ не мав ні політичних, ні моральних підстав висміювати у своїй творчості українців. Навпаки, не будучи позбавленим здорового глузду й певних моральних чеснот, поляки бачили, що тривалий час українська нація була жертвою великопольського політичного, військового, економічного, культурного і релігійного тиску. В польсько-українському протистоянні українська сторона часто стояла на оборонних позиціях.

Антипольська фольклорна політична сатира ХХ ст. проявилася у народних піснях з часів польсько-української війни 1918—1920 рр. Одним з таких творів, де зустрічаємо стислу і доволі оригінальну характеристику польських загарбників, є пісня «Сонце низенько, вечір близенько». Її зустрічаємо лише у збірнику Оксани Кузьменко в єдиному варіанті з Покуття:

*Сонце низенько,вечір близенько,
Чарівно світить вже місяченько.
Вже світить місяць і ясні зорі,
Мов мак,розсілися на небосклоні.*

⁵ Денисюк І. Національна специфіка фольклору (матеріали до лекції) // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. — 2003. — Вип. 31. — С. 4.

⁶ Нудьга Г. Українська дума і пісня в світі. — Львів: Інститут народознавства НАН України, 1997. — Кн. 1. — С. 136.

Мов мак, розсілись і не згасають,
Стрільці січові у бій рушають.
Як прийшло св'ято Пречистої Диви,
Стрільці розклали всі скоростріли.
Вже сходить сонце поміж горами,
Вже сурми сурмлять поміж стрільцями.
Дмитре Вітовський, що ти гадаєш,
Що ти поляків у Львів пускаєш?!
Дмитро Вітовський в літак сідає
І до Антанти він від'їжджає.
Звідти вертає, в лету він гине
І не довозить, що призначили.
А вклятий ворог зібрав всі сили,
Прсяк з Парижа кляті галери.
Як прийшло св'ято Пречистої Мати,
Стрільці почали за Збруч ступати⁷.

Хоча текстологічний аналіз засвідчує, що даний твір у свій час очевидно був досить поширеним, адже у наявному зразку зустрічається окреме перекручення (про нього говоритимемо далі), можливе лише внаслідок активного побутування. Те, що пісня пізніше стала рідше виконуватися, можна пояснити її жанровою приналежністю до історичних. Описані в ній події в поетичній свідомості народу згодом були витіснені пізнішими, більш актуальними й вагомими. Витісненню твору також могли сприяти його не надто високі художні якості.

В основі мотиву цієї пісні лежать картини війни між ЗУНР і Польщею, в якій українці зазнали поразки. У ній бачимо зневагу і прокльони на адресу поляків, які окуповують Львів. Треба підмітити, що польське військо таки не захопило міста приступом попри те, що польське населення чинило численні диверсії проти українського війська. Українська армія сама відступила зі Львова. У пісні звучить докір Дмитрові Вітовському, військовому міністру ЗУНР, за те, що дозволив відступ і впустив поляків до Львова. Слід зазначити, що рішення про відступ зі столиці прийняв керівник Началь-

⁷ *Стрілецькі пісні / Упоряд., запис, вступ. ст., комент. та додат. О. М. Кузьменко. — Львів: Інститут народознавства НАН України, 2005. — С. 353.*

ної Команди полковник Гнат Стефанів⁸, а Д. Вітовського згадано, очевидно, тому, що він був більш знаний у колах стрільців.

Елементи характеристики польських окупантів містяться у строфі:

*А вклятий ворог зібрав всі сили,
Просяк з Парижа кляті галери.*

Аби у всій повноті зрозуміти суть цих слів, особливо останнього рядка, потрібно розкрити їхнє історичне підґрунтя.

Труднощі створює нам перекручене й незрозуміле слово «просяк». Шкода, що записувачка не перепитала у виконавців його значення й не зазначила у примітці. Ми ж схильні вважати, що за логікою змісту це слово мало б звучати як «притяг» чи «просив». А йдеться тут про польське військо, що його в народі називали «галери», «галерчики» від прізвища їхнього командувача, генерала Юзефа Галлера. Створена у Франції з польських емігрантів країн Заходу, ця вісімдесяти-тисячна армія, добре озброєна і вишколена, призначалася Антантою для бойових дій з Німеччиною, а потім — проти большевиків⁹. Проте голова польського уряду Ігнацій Падеревський і головнокомандувач армії Юзеф Пілсудський у переговорах з країнами Антанти свідомо перекручували факти, називаючи Українську Галицьку Армію большевицькою і такою, що співпрацює з Радянською Росією проти поляків¹⁰. Країни Заходу спрямували армію Галлера проти українських військових з'єднань, які захищали ЗУНР.

З цього історичного контексту зрозуміло, за що саме тут зневажається і проклинається ворог (поляки взагалі і армія Галлера зокрема). В такий спосіб викривається й осуджується їхня нечесність у веденні війни й здобутті перемоги. В очах українців поляки, хоча й подолали їх у війні, програли морально, а звідси й сприймаються як «огидні» й «жалогідні». Саме тому й прокляття на їхню голову є цілком вмотивованим з боку творців пісні. Однозначно негативне ставлення українців до методів ведення війни, які використовували поляки, пояснюється частково і ментальними особливостями перших. Так, національному характеру українців,

⁸ Литвин М. Р., Науменко К. Є. *Історія галицького стрільцтва*. — Львів: Каменяр, 1990. — С. 82.

⁹ Там само. — С. 96—97.

¹⁰ Там само. — С. 96.

як зазначають дослідники Юрій Липа¹¹, Дмитро Мирон¹², Григорій Ващенко¹³, значною мірою притаманні почуття гідності й бойової доблесті, лицарства у рівному й чесному герці, де переможець проявляє милість до переможеного, а переможений визнає поразку і здається на милість переможця.

Характеристика поляків зустрічається також в окремих варіантах відомої стрілецької пісні «А в неділю рано, ще сонце не сходить». Цей твір активно побутував упродовж тривалого часу і при цьому в силу певних історичних обставин зазнав численних видозмін, трансформацій мотивів з постійною їх актуалізацією через пов'язування із наступними подіями.

Найявні у нас відомості дають усі підстави стверджувати, що першоваріант цієї пісні з'явився ще під час Першої світової війни у середовищі українських жовнірів австрійської армії після того, як австрійське командування навесні 1915 р. здало росіянам Перемисьль з усіма його фортифікаційними спорудами¹⁴. Основним мотивом цієї пісні є докір стрільцями за те, що відступили і віддали свій край ворогові на поталу.

Дещо згодом подібна ситуація повторилася у польсько-українській війні, коли українське командування без вагомих підстав наказало залишити Львів. Відтак пісня трансформувалася для відображення цих подій. У варіантах, прив'язаних до цієї війни, і простежуються елементи сатиричного змалювання поляків. Доволі виразно це проявляється у варіанті з Опілля:

*В неділю раненько, ще сонце не сходить —
Зібрав поляк банду та й на нас надходить*¹⁵.

Зневага до поляків у цьому творі проявляється на кількох рівнях, які, проте, органічно поєднані в одну цілість. Перш за все — це так звана вояцька зневага до збройного супротивника, з яким доводиться воювати, тобто вбивати, щоб самому не загинути від

¹¹ Див.: Липа Ю. *Призначення України*. — Львів: Просвіта, 1992. — 272 с.

¹² Орлик Максим (Мирон Дмитро). *Ідея і чин України*. — К.: Українська видавнича спілка, 2001. — С. 27-28.

¹³ Ващенко Г. *Виховний ідеал. Підручник для педагогів, виховників, молоді і батьків*. Т. 1. Вид. 3-є. — Полтава: «Полтавський вісник», 1994. — С. 124—126.

¹⁴ Луньо Є. *Козацькі пісні з Надсяння: питання генези і динаміки розвитку // Міфологія і фольклор*. — 2009. — № 1(2). — С. 25—26.

¹⁵ *Стрілецькі пісні / Упоряд., запис, вступ. ст., комент. та додат. О. М. Кузьменко*. — Львів: Інститут народознавства НАН України, 2005. — С. 354.

його рук. Вона є адекватним породженням психоемоційного стану кожної війни. Далі йде зневага і ненависть значно вищого рівня, викликана загарбницькими діями поляків. Поляки — вже не просто противники на полі бою, а «люті» і «хижі» вороги, що прийшли плюндрувати і грабувати чужий край. Ці глибоко мотивовані почуття ненависті до загарбників викликають і утверджують прагнення свободи, спонукають до безстрашного і героїчного опору. І нарешті ще один рівень зневаги й презирства до поляків викликаний способами ведення бойових дій, позбавленим гідності й військової честі, до яких часто вдавалася польська сторона. У тексті пісні це відбиває фраза «Зібрав поляк банду». Для попередніх реципієнтів пісні цих слів було цілком достатньо, аби усвідомити, про що йдеться; сучасному поколінню їх слід дещо ширше роз'яснити.

Йдеться про те, що в бойових діях із ЗУНР, особливо в боях у Львові, поляки крім регулярної армії широко використовували польське цивільне населення. Відомо, що вояцька честь кожної цивілізованої армії не дозволяє їй стріляти в цивільне населення. Є підстави стверджувати, що польське командування організовувало із невійськових людей (в тому числі жінок і дітей) озброєні групи і використовувало їх проти УГА. До боїв залучався також кримінальний і асоціальний елемент, так звані батяри, які водночас займалися грабунком і розбоєм. Ці факти описані в мемуарних джерелах¹⁶.

Отже, ці групи цивільних цілком мотивовано названі у пісні «бандами». Це слово має сильне негативне забарвлення, відображає зневагу і презирство до поляків. Стійкість і переконливість художнього образу польських «банд» впливає з реальної дійсності. У цьому образі художня правда цілком співвідноситься із правдою історичною.

У цій же пісні, як і в попередній про Д. Вітовського, зустрічаємо ущипливе для поляків твердження, що Україну їм просто віддали:

*Чи ви, хлопці спали, чи ви в карти грали,
Що ви Україну полякам віддали?*¹⁷

¹⁶ Див.: Гуцуляк І. Перший листопад 1918 року на західних землях України. — К.: Либідь, 1993.

¹⁷ Стрілецькі пісні/Упоряд., запис, вступ. ст., комент. та додат. О. М. Кузьменко. — Львів: Інститут народознавства НАН України, 2005. — С. 355.

Ці рядки принижують гідність польського війська, адже не може вважати себе переможцем той, кому цю перемогу подаровано. У загальній текстовій канві твору цей аспект ніби й не надто помітний, проте впливає на емоційному рівні.

Ще одна, третя група варіантів аналізованої пісні, переакцентувалася на змалювання союзу Головного отамана армії УНР Симона Петлюри з поляками. В одному з варіантів, що його автор цих рядків записав на Яворівщині, також зустрічаємо хоча і епізодичний, але поетично досить промовистий образ поляків-ворогів:

Москалів поб'ємо, а ляхів подусим,

*Свою Україну ми здобути мусим*¹⁸.

З одного боку, їх зневажено традиційним, поширеним ще з часів козаччини, лайливим етнонімом «ляхи». Поляків принижено і висміяно через запевнення їм загибелі, яка в народному сприйнятті вважається ганебною. Слово «подусити» зазвичай асоціюється із знищенням гусені, вошей, блощиць тощо. За допомогою цього слова автор пісні ставить поляків в один ряд із комахами-шкідниками. З іншого боку, слово «задусити» по відношенню до людини відображає велику, навіть несподівану розсудкові ненависть, адже, як стверджують психологи, людина душить іншу найчастіше у стані афекту. «Задусити» ворога — це також і зневага до нього, що її виражають формулою «на нього навіть кулі шкода».

Зневага поляків у цих рядках виявляється також у використанні художнього прийому антитези: з одного боку зображені українці, з іншого боку — поляки разом з іншими загарбниками — москалями. І одні, і другі у цій поетичній візії настільки слабкі, що разом будуть розбиті українцями.

Поетична вага цього епізодичного образу ворога посилюється ще й тим, що у пісні на тлі загального песимістичного настрою через поразку він звучить як оптимістичний фінал.

У народних піснях звучить гострий осуд поляків за нелюдське трактування українських полонених і в'язнів. Майстерно це зображено у творі «Ми по таборах і по тюрмах»:

Ми по таборах і тюрмах

Карались довгі годи,

¹⁸ Записав Є. Дуньо 17.06.1996 р. у с. Наконечне Друге Яворівського р-ну від Гули Катерини, 1918 р. н. // Домашній архів Є. Луня.

За тебе, рідний краю наш, | 2 рази
За тебе, наш народе.

Тухоля, Домб'є і Берез,
Діброва і Бригідки
На страшний суд прийдуть колись | 2 рази
Як достовірні свідки.

І скажуть правду в очі всім,
Хто нас карав без права,
І буде радість вмiсто сліз, | 2 рази
А замість ганьби — слава¹⁹.

У цій пісні поляків зневажають за тюремні тортури. Це гнівне їх звинувачування за масові й жорстокі політичні репресії. Тут польська держава змальована як тюрма для українського народу.

Це звинувачення поляків спирається на конкретну історичну основу. У пісні згадуються концентраційні табори і тюрми, у яких після українсько-польської війни 1918—1920 рр. перебували українські полонені й інтерновані вояки. І поляки звинувачуються в тому, що вони особливо жорстоко і нелюдяно поводитися з полоненими, які згідно з традиційним, а також юридичним міжнародним правом не є злочинцями. Ті, що пережили ці табори, багато розповіли про фізичний і моральний терор над ними. Пам'ять про ці страхiття ще й донині зберігається у народній оповiдній традиції, і хоча минуло уже три покоління, ці розповіді й досі можна записати. Для прикладу варто навести два невеликі матеріали з Яворiвщини. «Поляки не давали їсти, морили голодом, наші люди вмирали, як мухи. Їсти ся хотіло, що вже не можна було витримати. Кажут собі мої тато: “Чекай, завтра спробую землю їсти, може щось дасть”. Прийшлося — врано взяли жменю землі, зачали їсти — та де, не дасться їсти, нічо не допомгло. Думають: “Певно прийдеся вмерти”, — але якось їм дав Бог і не вмерли, як дру-гі»²⁰. І ще одна розповідь: «Мої тато були хлоп здоровий, високий, важили вісімдесять кіля. Але два рази вони важили iно трийцять

¹⁹ Стрілецькі пісні / Упоряд., запис, вступ. ст., комент. та додат. О. М. Кузьменко. — Львів: Інститут народознавства НАН України, 2005. — С. 181.

²⁰ Записав Є. Луцьо 12.08.2005 р. у с. Новосілки Яворiвського р-ну від Майстришина Анатолія, 1931 р. н. // Домашній архiв Є. Луця.

кіля. Перший раз, як прийшли з польського полону. То вони навіть не могли іти, по них десь там їхали і їх привезли. Вони ще тоді були молоді і якимось з того вийшли, віджили. А другий раз важили тридцять кіля — як їх москалі випустили з лагера. Там вже виділи, що вони будуть вмирати, та й відпустили їх. Прийшли тато та й незадовго вмерли»²¹.

Хоча поляки безправно карають українців, останні у своїх поетичних візіях передбачають кривдникам найбільш справедливую кару — божу кару на Страшному суді, остаточному і невідворотному.

Свої земні страждання і муки українці компенсують тим, що на цьому процесі вони стануть достовірними свідками польського свавілля й жорстокості. Українцям не йдеться про помсту і кару, у тексті пісні про них нічого не згадано, йдеться лише про справедливість. Така позиція українців демонструє їх духовну й моральну вищість над своїми мучителями, що для останніх є досить дошкульним докором, бо демонструє їхню моральну нижчість і духовне безсилля.

Ця досконала у своїй художній формі пісня надалі трансформувалася у гнівне таврування польського режиму за жорстокі репресії проти мирного населення і нелюдське утримання українських політичних в'язнів у пізніших концентраційних таборах — Береза Картузька, Явожно.

Однією з досить поширених форм політичних репресій польського режиму 1920—1930-х рр. проти українців була офіційна заборона урочисто вшановувати могили українських воєнків. У часи польської окупації у народному середовищі широко розвинувся започаткований Організацією українських націоналістів культ стрілецьких могил з метою всенародної глорифікації і героїзації стрільців, що полягли за Українську Державу²².

Найбільші урочистості відбувалися у церковне свято Святої Трійці (Зелені свята). Основним дійством цього свята був масовий похід з церковною процесією до реальних чи символічних могил стрільців, покладання вінків, відправи заупокійних служб, виголошення патріотичних промов, співання пісень. При цьому поль-

²¹ Записав Є. Луцьо 22.09.2005 р. у с. Чернильва Яворівського р-ну від Момрик Пелагії, 1926 р. н. // Домашній архів Є. Луця.

²² Мірчук П. Нарис історії Організації Українських Націоналістів. — Мюнхен; Лондон; Нью-Йорк, 1968. — Т. 1. — С. 130.

ська поліція стежила, щоб на могили не покладали вінки, особливо вояцькі — з дубового листа, мученицькі — тернових, прикрашені червоними маками, символами крові, і тризубами. В народній оповідній традиції, як засвідчили результати наших польових досліджень, ще й до сьогодні збереглася велика кількість оповідань і переказів про сутички молоді з поліцією, яка намагалася відібрати і знищити вінки, про те, як обдурювали поліцію, несучи вінки з села до міста польовими стежками чи ховаючи під одежею.

Ці події відображалися, хоча й рідше, і в народнопісенних творах. Одна з таких пісень, що її записала О. Кузьменко, виникла й побутувала на Гуцульщині. Наведемо її тут повністю:

*В Надвірній могила квітками ся вкрила,
Наша Україна ручки заломила.*

*В понеділок рано дзвони задзвонили,
Сторожі довкола цвинтар обступили.*

*Одні говорили, другі ся радили,
Щоби на могилу братство не пустили.*

*Пан комісар каже: «Треба уважати,
Бо йдуть на могилу вінці закладати».*

*Дзвони задзвонили стрільцям вічну пам'ять,
Вже нашу четарку вкраїнську провадять.*

*Четарку провадять, друзів арештують,
До тюрми саджають і там їх катують.*

*Пам'ятайте, люди, ті Зелені свята,
Як нас розганяли, як тії соколята²³.*

На відміну від багатьох стрілецьких пісень, де при змалюванні поляків зустрічаємо немало чорних фарб: зневаги, прокльони, накликання і пророкування погибелі, — тут на їхню адресу не сказано

²³ *Стрілецькі пісні/Упоряд., запис, вступ. ст., комент. та додат. О. М. Кузьменко. — Львів: Інститут народознавства НАН України, 2005. — С. 437.*

ні одного лихого, емоційно забарвленого слова. В поетичному відношенні таке ставлення до поляків має значимий художній ефект.

Негативний, зневажливий образ поляків у даному творі виводиться через антитезу, через протиставлення «добрих» українців «поганим» полякам. І ті, й інші є учасниками однієї події, але кожна сторона діє по-своєму, має протилежні цілі, викликає у реципієнтів протилежне враження й оцінку.

Стрижнем сюжету цієї пісні є гострий конфлікт у моральній і духовній площині між поневоленими і поневолювачами. Культ предків, вшанування померлих належить до найважливіших чеснот як в християнському, так і в загальнолюдському аспекті. Тим більше, коли йдеться про загиблих на війні. До загиблого на полі бою супротивника ставляться шанобливо.

Позицію поляків у даному випадку слід розглядати і в контексті імперської ідеології, що передбачала їхню культурну вищість над українцями.

Ще один фактор, який робить поляків в очах авторів пісні смішними й жалюгідними — зображена у творі їхня боротьба з мертвими, їхній страх перед тими, що вже в могилах. Подібна зневага до пам'яті борців за українську незалежність була характерна і для росіян, про що писав Тарас Шевченко у вірші «Розрита могила». Вказівки на подібні факти, але вже з часів радянського тоталітарного панування, зустрічаємо в усних розповідях. Зокрема, в с. Рогізне на Яворівщині за наказом з райкому комуністичної партії військовослужбовці розрили символічну могилу, а хрест порубали і спалили; автор цих рядків записав пісню про цю подію «Сумні, невеселі у Рогізні свята»²⁴.

Наступний аспект сатиричного змалювання поляків — акцентування уваги на зневазі християнських святощів, що межує із святотатством. У тексті це зображується за допомогою контрастного протиставлення. З одного боку «дзвони задзвонили», з іншого — «довкола цвинтар обступили», «на могилу братство не пустило».

У християнській поезії дзвони мають багату символіку. Їхнє звучання має потужну спонукальну дію до позитиву, очищає і

²⁴ Записав Є. Луньо 21.03.1996 р. у с. Рогізне Яворівського р-ну від Воловецького Івана, 1940 р. н., Воловецької Пелагії, 1939 р. н., Заставної Мирослави, 1941 р. н., Яреся Івана, 1916 р. н., Сасик Катерини, 1919 р. н. // Домашній архів Є. Луна.

полегшує душу, закликає до молитви, до того, аби чинити добро. Тим часом поляки «глухі до дзвонів», роблять речі, несумісні з їхніми закликами й протилежні їм.

Наступне протистояння: з одного боку — звучить «стрільцям вічна пам'ять», з іншого — «друзів арештують». Знову дві протилежні дії, які по-різному представляють і характеризують обидві сторони. Українці моляться за упокій полеглих, а поляки їм заважають.

В цілому мотив осудження релігійного гніту з боку окупаційної влади — досить характерний для багатьох народних творів. Зокрема, у пісні-молитві «Боже Великий, Творче всесильний» співається:

*Люд у кайданах, край у руїні,
Навіть молитись ворог не дасть²⁵.*

Отож людей, які не чинять жодного злочину з правової точки зору, а лиш прийшли у християнській смиренності вклонитися мертвим, «до тюрми саджають і там їх катують». У поетичному плані українські політичні в'язні своїм терпінням й жертовністю якимось мірою асоціюються із християнськими мучениками, що їх Церква проголосила святими. А поляки при цьому асоціативно прирівнюються до мучителів-поган, що їх проклято на вічні муки.

Змальовуючи один типовий випадок релігійного й духовного гніту українців поляками, ця пісня в художньому плані майстерно переконує слухача в тому, що загарбницька ідеологія і загарбницькі дії знищують в душах поляків культурні цінності, роблять їхні душі порожніми, а вчинки — жорстокими й нелюдяними.

Таким чином, народні пісні міжвоєнного періоду у досконалій поетичній формі подають розлогу картину агресивної окупаційної політики Другої Речі Посполитої на українських землях. Завдяки своїй фольклорній природі вони закономірно виділялись надзвичайно активним і тривалим побутуванням у широкому народному середовищі, спричинилися до вироблення у масовій уснопоетичній свідомості стійких стереотипів іноземних загарбників різного походження.

²⁵ Дем'ян Г. Українські повстанські пісні 1940—2000-х років (Історико-фольклористичне дослідження). — Львів: Галицька видавнича спілка, 2003. — С. 331.